

El Regne de Sardènyia i el “*Consejo de España*” de Viena. 1714-1720

LLUÍS J. GUIA MARÍN*

Universitat de València / ISEM- CNR di Cagliari

Resum

El període analitzat és transcendent per a la història del regne sard. Són els anys en els que la Sardènyia austriacista deixà de ser governada des de Barcelona a través del Consell d'Aragó del rei Carles, i passà a ser governada a través del Consejo de España instituït a Viena el gener de 1714. La política de Carles VI va estar marcada per unes importants transformacions de les estructures de govern del Reial Patrimoni. La Visita general de Marcos Marañoñ o el nomenament del baró Pio Ravizza com a superintendent són l'evidència dels nous paràmetres de la política de l'emperador. Paral·lelament s'inicia un procés d'italianització de l'illa, si més no de caràcter geopolític, que serà simultani a la pèrdua de l'exclusivitat per als originaris de la Corona d'Aragó en l'administració del regne i a l'arribada de nous funcionaris provinents dels antics territoris hispànics de la monarquia.

Paraules clau: Sardènyia, Consell d'Espanya, Viena, Carles VI.

* El present treball s'inscriu en els projectes de recerca *Nuevas perspectivas de Historia social en los territorios hispánicos del Mediterráneo Occidental en la Edad Moderna*, ref. HAR2014-53298-C2-1-P, i *La redefinición del espacio europeo y mediterráneo en el siglo XVIII. Política, diplomacia y conflictos*, ref. HAR2015-65987-P, finançats pel Ministerio de Economía y Competitividad, España, Plan Nacional de I + D + I; i en la *Commessa CNR AD.017.029, Studio, valorizzazione e fruizione del patrimonio culturale*, del Consiglio Nazionale delle Ricerche, Italia.

Resumen

El periodo analizado es trascendental para la historia del reino sardo. Son los años en los que la Cerdeña austracista dejó de ser gobernada desde Barcelona a través del Consejo de Aragón del rey Carlos, y pasó a ser gobernada a través del Consejo de España instituido en Viena en enero de 1714. La política de Carlos VI estuvo marcada por unas importantes transformaciones de las estructuras de gobierno del Real Patrimonio. La Visita general de Marcos Marañón o el nombramiento del barón Pio Ravizza como superintendente son la evidencia de los nuevos parámetros de la política del emperador. Paralelamente se inicia un proceso de italianización de la isla, como mínimo de carácter geopolítico, que será simultaneo a la pérdida de la exclusividad para los originarios de la Corona de Aragón en la administración del reino y a la llegada de nuevos funcionarios procedentes de los antiguos territorios hispánicos de la monarquía.

Palabras clave: Cerdeña, Consejo de España, Viena, Carlos VI.

Abstract

The analysed period is an important moment for the history of the Sardinian kingdom. Those are the years in which the Habsburg Sardinia stopped being governed from Barcelona through the Aragon Council of the King Charles and started being governed by the Spanish Council set up by Vienna in January, 1714. The politics of Charles VI was characterized by an important transformation of the government structures of the Real Heritage. The general Visit of Marcos Marañón or the designation of the baron Pio Ravizza as a superintendent are the evidence of the new parameters of the emperor's politics. At the same time, an Italianization process of the island began, at least from the geopolitical point of view. Simultaneously, it started both the loss of exclusivity in the administration of the kingdom to those from the Crown of Aragon, and the arrival of new officials coming from the ancient Hispanic territories of the monarchy.

Key words: Sardinia, The Spanish Council, Viena, Charles VI.

Amb aquest treball pretenem evidenciar un període transcendent de la història del regne sard. Són els anys en els que la Sardènia austriacista deixà definitivament de ser governada a través del Consell d'Aragó del rei Carles,¹ que havia paralytitzat el seu funcionament des de la marxa de Elisabet Cristina de Barcelona en la primavera de 1713, i passà a ser governada a través del *Consejo de España* instituit a Viena en gener de 1714.² Uns anys que tenen un final traumàtic amb la invasió borbònica de 1717³ i la cessió de l'illa als Savoia en 1720.⁴

La creació del Consell d'Espanya implicava la liquidació jurídica del Consell d'Aragó, referent durant més de dues centúries del regne de Sardènia en les seues relacions amb la monarquia. En aquesta adscripció sols s'havia produït un breu parèntesi en el marc dels conflictes dinàstics de principis del segle XVIII: es tractava d'un fet extraordinari: l'adscripció dels negocis de Sardènia al Consell d'Itàlia a partir de 1707, quan el regne sard encara està en mans de Felip V i es produeix per part d'aquest la supressió del Consell d'Aragó.⁵

Els efectes reals d'aquesta «aventura italiana», tenint en compte la distància geogràfica a la cort de Madrid, foren imperceptibles per a l'illa i per al sistema de relació entre rei i regne. Res havia estat previst

1. Virginia LEÓN SANZ, «El Consejo de Aragón austracista, 1707-1713», en R. Ferrero Micó i L. Guia Marín, eds., *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó. Unes institucions emblemàtiques en una Monarquia Composta*, Universitat de València, València, 2008, pp. 239-261.

2. Virginia LEÓN SANZ, «Origen del Consejo Supremo de España en Viena», *Hispania*, LII/180 (1992), pp. 107-142.

3. Miguel Ángel ALONSO AGUILERA, *La conquista y el dominio español de Cerdeña (1717-1720). Introducción a la política española en el Mediterraneo posterior a la Paz de Utrecht*, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1977.

4. Antonello MATTONE, «La cessione del Regno di Sardegna dal trattato di Utrecht alla presa di possesso sabauda (1713-1720)», *Rivista Storica Italiana*, CIV-I (1992), pp. 5-89.

5. Jon ARRIETA ALBERDI, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Institución «Fernando el Católico», Zaragoza, 1994.

en les importants decisions borbòniques de 1707 que canviés respecte l'estructura política i institucional d'un regne que es mantenia fidel al rei Felip. Però aquest context polític i institucional intern del regne no ho era tot. S'havien produït altres distorsions especialment importants en les comunicacions comercials i per tant en les activitats econòmiques de l'illa. Distorsions que anunciaven o eren el precedent d'altres que acabaren per no ser conjunturals. D'alguna manera, des de l'inici del conflicte successori, Sardenya estava destinada a redefinir una xarxa de relacions que tradicionalment i preferent l'havia mantinguda unida al mon ibèric i que ara estava basculant, com una nau a la deriva, cap a un costat i l'altre del Mediterrani Occidental. Res pareixia estar decidit. Sols la perspectiva des del present ens fa ser conscients que alguns d'aqueixos canvis tenien, sense adonar-se'n els contemporanis, una gran transcendència.

La incorporació de Sardenya a la causa austriacista en 1708, que ja he analitzat en alguna altra ocasió,⁶ va fer tornar algunes coses al seu lloc, ja que Sardenya passarà a ser governada des de Barcelona a través del Consell d'Aragó del rei Carles. A més, com és evident, les relacions comercials amb Catalunya, prohibides durant gairebé tres anys, varen tornar a una certa normalitat. El mon ibèric, del que Sardenya es sentia part d'una manera plena, continuava, si cap amb més força, essent un referent geogràfic, econòmic, social, polític, etc.. Un mirall que sols va durar poc de temps.

Aquesta tornada a la «normalitat», com sabem, acabarà per tenir una data de caducitat, i va haver de superar molts entrebancs. Si bé, entre 1708 i 1717, Sardenya estigué immersa en la particular Monarquia Hispànica de Carles, va ser governada sota una enganyosa aparença de continuïtat, primer des de Barcelona i després des de Viena. Res pareixia moure o comoure una pràctica de govern heretada del passat, a la que sovint s'apel·la-

6. Lluís GUIA MARÍN, *Sardenya, una Història pròxima. El regne sard a l'època moderna*, Editorial Afers, Catarroja-Barcelona, 2012.

va com un referent de legitimitat i com a prova de la solidesa dels vincles entre els súbdits de l'illa i el rei Carles. Uns anys, que la historiografia local s'entesta en denominar com a de «govern o període austríac», per contraposició al «període espanyol», amb el que es designa l'etapa borbònica. Unes denominacions condicionades per visions presentistes, i que res tenien a veure amb la consideració que de si mateixos i dels seus governants tenien els sards del moment. També sobre aquesta qüestió vaig reflexionar fa anys amb una posició molt crítica respecte a la historiografia que havia popularitzat aquests conceptes.⁷ No anem a tornar sobre el tema, però crec que mereix un toc d'atenció.

Durant els primers anys de la Sardènia austricista (a partir de l'estiu de 1708) el govern de Carles va estar en bona part condicionat per l'ambient de guerra, especialment mentre la cort d'Elisabet Cristina va romandre a Barcelona. Precisament la marxa de l'emperadriu en la primavera de 1713, va marcar un punt d'inflexió, no tant perquè la guerra deixés de ser un perill imminent per a l'illa (sempre va estar damunt de la taula una possible invasió) sinó perquè els referents seculars del regne sard deixaven d'estar en el món ibèric.⁸ Tanmateix la política de govern no canviaria gaire, ja que el govern d'Elisabet Cristina havia mantingut una estreta correspondència amb Viena, des que Carles va marxar a prendre la corona imperial en 1711. En aquest sentit no podríem fer massa distincions en les directrius que emanaren des de la cort catalana primer o des de la cort vienesa després respecte a Sardènia.

Visions historiogràfiques tradicionals haurien menystingut la política de l'emperador Carles VI vers el regne sard.⁹ Unes visions no

7. *Ibidem*, pp. 115 i ss.

8. Lluís GUIA MARÍN, «Utrecht, Sardènia i l'espai italià: vells territoris, noves dreceres», dins C. Mollfulleda i N. Sallés ed., *Els Tractats d'Utrecht. Claros i foscos de la pau. La resistència dels catalans*, Museu d'Història de Catalunya, Barcelona, 2015, pp. 29-39.

9. Francesco LODDO CANEPA, *La Sardegna dal 1478 al 1793, I Gli anni 1478-1720*, G. Todde, Sassari, 1974.

allunyades de la conformació dels mites en torn a la nació italiana durant el segle XIX. Qualsevol cosa que pogués venir o haver vingut en el passat des de Viena, necessàriament havia de ser dolenta. Conseqüentment aquesta historiografia per les mateixes raons adoptava actituds pro-borbòniques a l'hora d'analitzar el període dels canvis dinàstics de principis del segle XVIII que tant transcendents foren per a Sardenya.¹⁰ Un tema apassionant sobre el que caldria reflexionar amb profunditat perquè durant aquesta cruïlla històrica es varen construir les bases que canviaran la identitat sarda.

Tornant a la visió que la historiografia tradicional ha tingut sobre la política del rei Carles respecte a Sardenya, s'hauria afirmat sense discussió que aquest no havia aportat cap element que denotés l'existència d'un projecte de regeneració de l'illa en el marc de l'estructura imperial governada des de Viena. Una afirmació que parteix, com hem dit, de posicions ideològiques i que no es va sustentar en la recerca històrica.

Precisament els anys que van des de la mort de Carles II en 1700 fins l'arribada dels Savoia en 1720, varen estar durant molt de temps obviats pels historiadors, o bé perquè la Monarquia Hispànica es donava per desapareguda amb la mort de Carles II o bé perquè 1720 fou considerat el punt de partida de la Sardenya Moderna,¹¹ una Sardenya que (amb una visió triomfalista) estaria destinada per mor dels seus monarques a ser la llavor de la unificació italiana del segle XIX.

Malgrat aquestes visions negatives sobre Carles d'Àustria, durant el seu govern, tot i que Sardenya hauria mantingut els seus trets identitaris sense massa convulsions internes, es varen iniciar uns canvis que obrien la porta a transformacions molt més profundes, que es materialitzarien anys després. Transformacions que són fonamentalment de

10. Pasquale TOLA, *Dizionario Biografico degli uomini illustri di Sardegna*, Ilisso, Nuoro, 2001.

11. Giuseppe MANNO, *Storia di Sardegna*, Alliana e Paravia, Torino, 1825-27. Existeix una edició crítica a càrrec d'A. Mattone i T. Olivari (Giuseppe MANNO, *Storia di Sardegna*, Ilisso, Nuoro, 1996).

caràcter polític i institucional però també de caràcter econòmic o cultural. La creació del Consell d'Espanya vindria reforçar a vehicular una política de govern que ja havia estat conformant-se des de 1708, des de la cort de Barcelona, però que a partir de 1714 prenia una gran volada.

Hem parlat d'inèrcies i de continuïtats internes, i sobre aquesta qüestió sempre m'agrada insistir que els sards de l'època no eren conscients que estaven assistint a una profunda transformació del seu món.¹² Ni tant sols la posada en marxa del nou Consell a Viena, que venia a marcar una línia de discontinuïtat amb el passat fou percebuda des d'aquesta perspectiva. Un cronista sasserès de l'època a l'hora d'annotar el nomenament dels nous consellers sards (el marquès de Villazor i el lletrat sasserès Joan Baptista Cugia) es congratulava, atacant al mateix temps de manera sagnant a la capital, Cagliari, que deixava de tenir dos insignes consellers en el Consell d'Aragó: Lochi i Carnicer, als quals es jubilava com a tals en desembre de 1713. El cronista festejava els nous nomenaments com a membres del «Consell d'Aragó» (sic) de Villazor i Cugia, sense adonar-se que s'estava davant d'una situació política i institucional nova:¹³ un Consell d'Espanya per a governar tota la «monarquia hispànica», que havia quedat en mans de Carles, i que era en aquest consell on s'integraven els nous consellers sards i des d'on anava a governar-se el regne durant la resta de l'anomenat «període austríac» de Sardenya.

Una percepció que no era una simple anècdota, i que evidència com les transformacions portades a terme per Carles, ho foren (uti-

12. Lluís GUIA MARÍN, «Un destino imprevisto para Cerdeña. De los Habsburgo a los Saboya», dins A. Álvarez-Osorio, B. García, V. León, coords., *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la Monarquía de España*, Fundación Carlos de Amberes - Fernando Villaverde Ediciones, Madrid, 2007, pp. 755-784.

13. La notícia es recollida per TOLA, *Dizionario*, pp. 290-291, del *Diario* de D. Ussai: «El jueves siguiente, que lo era de lardero, ocho de dicho mes (febrer de 1714) se tuvo en Sácer la noticia, como D. Juan Bautista Cugia fue hecho de S. M. Cesárea regente de justicia del Supremo Consejo de Aragón, y que el conde de Montesanto era regente de Capa y Espada; con que los señores Lochi y Carnicer quedaron a buenas noches». S'evidenciava una vegada més la competència entre Càller y Sàsser.

litzant una terminologia poc ortodoxa) des de dins del sistema, sense trasbalsaments, però amb uns objectius clars, que eren hereus d'una pràctica política de la dinastia dels Habsburg que cercava afirmar el poder dels monarques en el marc de tots i cadascun dels seus territoris sense necessitat d'aplicar canvis en el caràcter polític i institucional plural dels seus regnes.

Un dels aspectes més evidents d'aquests importants canvis és la política seguida amb el funcionament de les estructures de govern del Reial Patrimoni que acabarà per facilitar la consolidació de la Intendència dels Savoia. Una institució aquesta que no deuria exclusivament el seu èxit al precedent immediat de la Intendència borbònica instituïda per Felip V en 1718, sinó a les mesures preses des de 1514 per part de Carles respecte al regne sard. La Visita General del Marcos Marañón, nomenat al mateix temps Superintendent de la Caixa Militar, i la posterior designació com a successor en aquest càrrec del baró Pio Ravizza són algunes de les actuacions paradigmàtiques que evidencien quins pretenien ser els nous paràmetres de la política de Carles respecte a l'illa. El nomenament i gestió d'aquests oficials requerirà una especial atenció per part del flamant Consell instituït a Viena respecte als assumptes sards. Ja ho va posar de manifest Mario Döberl en el cas de Marcos Marañón¹⁴ i jo mateix pel que respecta al Superintendent Pio Ravizza.¹⁵

També el procés d'integració del regne de Sardènyia en aqueixa nova institució central de la cort austríaca donarà lloc a una abundant documentació, tant pel que es refereix al personal humà, que s'hi inte-

14. Mario DÖBERL, «La visita generale di Marcos Marañón y Lara nel regno di Sardegna (1714-1715). Un breve periodo di riforme sotto il governo degli Asburgo austriaci», *Estudis. Revista de Historia Moderna*, 33 (2007), pp. 225-253.

15. Lluís GUIA MARIN, «Pio Ravizza y la superintendencia de la Caja Militar del Reyno de Cerdeña. Cenit y ocaso de una reforma de Carlos de Austria (1715-1717)», a G. Mele, coord., *Tra Italia e Spagna. Studi e Ricerche in onore di Francesco Manconi*, CUEC, Cagliari, 2012, pp. 77-102.

grava, com pel que respecta a les contribucions econòmiques que des de l'illa haurien d'aportar per al seu manteniment. Aparentment sols es tractava de desviar vers un nou consell els protocols d'actuació que havien regit les relacions del regne de Sardènia amb la monarquia a través del Consell d'Aragó durant els darrers dos segles. Així ho varen percebre des de l'illa, però la confluència amb altres regnes i territoris, com Milà, Nàpols, Països Baixos, governats fins aleshores a través d'altres consells, no podia resultar baladí.

Cal tenir en compte que Sardènia era l'únic regne, dels que havien estat governats a través del Consell d'Aragó, que romania en mans de Carles, i per tant l'únic que podia integrar-se al Consell d'Espanya, provinent d'aquell espai políticament emblemàtic en la constitució de la Monarquia Hispànica. Sardènia no podia fer-se responsable de problemes fiscals i financers de l'antic Consell. Objectivament era impossible i qualsevol plantejament en aquest sentit no tenia cap possibilitat de poder-se dur a terme, tanmateix discussions al respecte no mancaren. Les rendes de Sardènia a penes podien donar per al manteniment de les necessitats més bàsiques del regne. Precisament a partir de l'intent de posar ordre en el marasme fiscal i financer, que arrastrava el regne des de la centúria anterior, agreujat per les contribucions de la guerra, hauria abocat a la institució de la Superintendència de la Caixa Militar.¹⁶

El producte de les rendes de Sardènia no sols varen captar l'atenció del Consell d'Espanya com una de les vies d'autofinançament sinó com a instrument de la gràcia reial per a compensar la diàspora austriacista.¹⁷ En aquest darrer cas no es tractava evidentment d'una praxi original limitada al regne de Sardènia, ja que calgué recórrer a nombrosos expedients que foren finançats o suportats des dels diversos territoris

16. *Ibidem.*

17. Lluís GUIA MARÍN, «Les rendes de Sardènia i l'exili valencià a la Guerra de Successió», *Saitabi*, 58 (2008), pp. 251 - 275.

de l'antiga Monarquia Hispànica, i no sols, que varen romandre en mans de Carles de Àustria. La necessitat de satisfer i compensar els exiliats, que reiteradament s'aclamaven a l'emperador, es manifestarà en nombroses ocasions en els debats sobre la concessió de pensions o sobre la provisió de càrrecs dels diversos nivells de l'administració reial al regne sard. Possiblement la concessió de càrrecs era l'única mercè segura, tenint en compte les dificultats financeres de la monarquia que la portaran a congelar en més d'una ocasió el cobrament de pensions, fins i tot les atorgades per l'emperador.

És important ressenyar que sobre la concessió de càrrecs s'obrien a poc a poc esclertes en els procediments reglats heretats del passat. Les discussions hagudes al si del Consell són especialment interessants a l'hora de nomenar nous jutges per a l'Audiència, inclòs el regent de la Reial Cancelleria, o quan calia proveir algun dels càrrecs que governaven el Reial Patrimoni.¹⁸ Encara que continuava practicant-se un tracte de favor vers els externs, que tradicionalment havien estat originaris d'altres territoris de la Corona d'Aragó, també és cert que les seculars barreres, per a que els naturals del regne pogueren accedir a determinats càrrecs de responsabilitat, foren posades en més d'una ocasió en qüestió, o simplement foren obviades, trencant les inèrcies del passat.

Si aquesta novetat podia ser important, també ho va ser el fet que l'origen geogràfic dels funcionaris estrangers que operaran a l'illa no necessàriament es limitarà als territoris ibèrics de l'antiga Corona d'Aragó. Així com l'antiga estructura de Consells territorials va quedar diluïda en el nou Consell d'Espanya, les "nacions" dels oficials reials al servei de Carles adquirien una nova dimensió, convergent en torn a un nou pol que estava allunyat de les terres ibèriques, i on, des de la

18. Lluís GUIA MARÍN, «Cambio dinástico y oficios públicos: naturales y foráneos en la administración real sarda del inicio del Setecientos», dins Ll. Guia, M. G. Rosaria, G. Serreli, ed, *Centri di potere nel Mediterraneo occidentale dal Medioevo alla fine dell'Antico Regime*, FrancoAngeli, Milano, 2018, pp. 33-46.

perspectiva de Sardenya, podien resultar especialment importants els territoris italians de la Monarquia Hispànica.

Precisament la creació del Consell d'Espanya, i la seua estructura territorial, va ser també, entre altres variables, la conclusió lògica, o la resposta, als canvis geopolítics en el Mediterrani Occidental; uns canvis que acabaran per ser determinants per al futur de Sardenya des del punt de vista identitari. És pot afirmar sense dubtes que el procés d'italianització de l'illa, encara en un nivell de caràcter geopolític, avançava i ho feia curiosament de la mà de Viena independentment que pogués ser també un lògic corol·lari d'una trajectòria anterior.

La necessària relació dels virreis de Sardenya amb els governadors de Milà o els virreis de Nàpols adquireix una nova dimensió i una major intensitat, o al menys, dit d'una altra manera, els dos grans territoris específicament italians que havien quedat en mans de Carles, es varen convertir en el necessari i exclusiu referent d'un regne que havia de donar l'esquena als territoris ibèrics dels quals sempre s'havia sentit una part indestriable.

Un procés d'italianització, que en alguns aspectes podríem qualificar d'hispanització per que és simultani, com hem dit, a la pèrdua de l'exclusivitat per als originaris de la Corona d'Aragó en l'administració de l'illa i a l'arribada de nous funcionaris provinents dels antics territoris hispànics de la Monarquia. En aquest sentit el nom de Consell d'Espanya no era baladí. Però fins i tot m'atreviria a afirmar que durant aquest anys hi ha un avanç important de l'ús del castellà en l'administració illenca, que curiosament es perpetuarà, en detriment del català, durant tota la primera meitat del segle XVIII sota l'administració dels Savoia. No és fàcil determinar les raons d'aquest canvi en els usos lingüístics, i aquest treball no pot resoldre el que mereix un estudi en profunditat.

Possiblement serien molts els elements a considerar, però fos com fos la documentació local, que tradicionalment havia estat redactada majoritàriament en català, va sofrir un canvi lingüístic en la conjuntura dels canvis dinàstics. No cal més que consultar la documentació

regnícola (els processos parlamentaris) o municipal per percebre la nova situació. Sols m’atreviré a exposar algunes dades importants que “precipitaran” o confluiran durant els primers vint anys de la centúria:

- La castellanització de les elits, iniciada durant el cinc-cents, que no sols havia afectat a la petita noblesa sinó també a les grups urbans participants dels governs municipals.¹⁹
- La consolidació del castellà com a llengua de relació amb la monarquia i els seus representants, que tindrà una sòlida continuïtat (per les raons ja adduïdes) en el període del regnat de l'emperador Carles VI d'Àustria, però també durant el govern dels primers virreis dels Savoia.²⁰
- Per últim l'aturada de la pràctica parlamentaria, àmbit privilegiat en el que sempre s'havia utilitzat la llengua catalana.

Precisament, l'actitud que el govern de Carles, va mantenir respecte a la màxima institució representativa del territori: les Corts o Parlament de Sardènyia, va propiciar indirectament la pèrdua de prestigi social i polític de la llengua catalana en Sardènyia. Aquesta actitud no la podem vincular exclusivament a la influència del Consell d'Espanya, més allunyat de la pràctica política específica dels antics territoris de la Corona d'Aragó, sinó que obeeix també a inèrcies heretades de l'immediat passat.

Evidentment el nou consell mantindrà moltes inèrcies, actuant en alguns aspectes amb una gran continuïtat respecte al que havia estat el govern exercit des de Barcelona, a través del Consell d'Aragó, entre

19. Raimondo TURTAS, «La questione linguistica nei collegi gesuitici in Sardegna nella seconda metà del Cinquencento», *Quaderni Sardi di Storia*, II (1981), pp. 55-86; *Idem*, «Pastorale vescovile e suo strumento linguistico. I vescovi sardi e la parlata locale durante la dominazione spagnola e sabauda», *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, XLII-I (1988), pp. 1-23.

20. Francesco LODDO CANEPA, *Dispacci di Corte, Ministeriali e Vice-regi concernenti gli affari politici, giuridici ed ecclesiastici del Regno di Sardegna (1720-1721)*, Società nazionale per la Storia del Risorgimento italiano, Roma, 1934.

1708 i 1713. Una de les dades més cridaneres d'aquesta continuïtat serà l'actitud negativa que Carles va tenir respecte a la institució Parlamentària, reiteradament obviada en la pràctica política, malgrat que els referents pactistes, com a eina de govern i de legitimitat, seguiran essent esgrimits per uns i altres.

Però, en la cruïlla dels canvis dinàstics, aquesta actitud de Carles respecte a les formes de relació amb el regne sard, que adopten els diversos monarques, no era una novetat. Felip havia estat el primer en obviar la convocatòria del Parlament, recorrent a la pròrroga dels donatius concedits en les darreres Corts de Carles II. Així ho farà també Carles, des de la presa de possessió de l'illa en 1708. Més tard ho continuaran fent els Savoia. Eren temps de guerra i qualsevol expedient extraordinari era justificable i acceptable per uns i altres.²¹

Tanmateix, acabada la guerra, Carles tindrà ocasió de convocar el Parlament en 1715, i no ho farà. La qüestió important no era el fet, al que ja s'estaven acostumant els estaments sards, sinó els arguments que al si del Consell d'Espanya es posaren en boca de l'emperador. Uns arguments que denotaven una clara animadversió per una pràctica política que l'obligava, si es celebrava el Parlament, a pactar amb els estaments. Nous aires corrien en la cort de Viena, i la debilitat política, econòmica i social del regne, i conseqüentment de les seues elits, podien permetre una actitud autoritària que xocava amb la tradició pactista del regne.

A banda dels debats que al si del Consell d'Espanya es produïren sobre l'estructura política i institucional del regne sard o sobre el personal humà que servia dins i fora de l'illa a l'emperador, també es pot constatar una veritable preocupació per la regeneració econòmica de l'illa, si més no perquè el consegüent augment de la fiscalitat pogués

21. Lluís GUIA MARÍN, «Un regne sense Corts. Sardenya en la cruïlla dels canvis dinàstics de la Guerra de Successió», *Afers*, 59 (2008), pp. 67-90. Treball publicat amb el títol «Un regno senza parlamenti al crocevia della guerra di successione spagnola» dins F. Manconi, coord., *Il regno di Sardegna in età moderna. Saggi diversi*, CUEC, Cagliari, 2010, pp. 99-131.

satisfereix les demandes de l'emperador. Una preocupació sobre les activitats econòmiques que s'evidencia en les instruccions que reberen els virreis al llarg de tot el període.²² Unes preocupacions que s'evidencien també a propòsit de la posada en marxa de la Super-intendència de la Caixa Militar, que no sols tenia una finalitat fiscal sinó també de reactivació econòmica.

La traumàtica invasió de l'illa per part de Felip V en 1717, frustrà aquestes preocupacions que sols serien represes al final de la centúria per part del Savoia.²³ Uns monarques que des de 1720 havien intentat intercanviar el regne sard per territoris en terra ferma, sense assumir amb totes les conseqüències la possessió de l'illa. Aquesta actitud va contribuir a mantenir Sardenya en un marasme econòmic, social, polític i cultural durant gran part del segle XVIII, i va possibilitar que moltes inèrcies del passat es perpetuaren, mantenint-se el caràcter hispànic de l'illa de manera anòmala, malgrat la seua irreversible incorporació a un nou espai geopolític que tenia Itàlia molt a prop.

En aquest sentit, els anys finals del govern de Carles sobre l'illa, aquells coincidents amb el funcionament inicial del Consell d'Espanya, es poden considerar l'inici d'un procés d'italianització de l'illa, que, malgrat tot, tardarà en fer-se evident donada la política dels Savoia.

22. Lluís GUIA MARÍN, «Les instruccions de Carles d'Àustria als virreis de Sardenya (1708-1717). La continuïtat d'una tradició hispànica», dins R. Benítez Sánchez-Blanco, R. Franch Benavent, eds., *Estudios de Hª Moderna en Homenaje a la Profesora Emilia Salvador Esteban*, Universitat de València, València, 2008, pp. 269-296.

23. Lluís GUIA MARÍN, «In Memoriam de la Corona d'Aragó. Reformes i reacció a Sardenya en la segona meitat del segle XVIII», *Estudis. Revista de Historia Moderna*, 37 (2011), pp. 305-323.